

536). İbnü'l-Arabî'ye göre vahiy peygamberlere ansızın geldiği gibi vecd de kendisini mahlûkattan soyutlayan kimseye âniden tesadüf ve hücum eden bir haldir. İbnü'l-Arabî vecd ehlinin konuşan herkesin sözünü Hak'tan dinlediğini, bu anlamda vecd halini tecrübe eden kimsenin semâ halinde bulunduğunu, nağmeli veya nağmesiz işittiği her şeyin bir olduğunu, semâ halinde iken kendisine gelen ilâhî bir emirle gaybet ve istiğrak haline girdiğini, bu halin vecd ehlini duyu ile idrak edilen her şeyden alıkoyduğunu söyler (a.g.e., II, 537). Bu bağlamda sûfîlerin çoğunluğu vecd halinde iken hareketsizliğin (sükûn) hareketten daha üstün olduğunu söylemiştir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî'nin ter-tip ettiği semâ meclisinde dervişleri vecdin etkisiyle semâ yaparken kendisinin bundan niçin sarfınazar ettiği sorulduğunda, "Dağları görüyorsun ve onları hareketsiz zannediyorsun, halbuki onlar bulutlar gibi geçip gitmektedir" âyetiyle (en-Neml 27/88) cevap vermesi bunun örneklerindedir. Bununla birlikte vecdin galebesiyle fiillerini kontrol altına alamayan sâlikin hareket ve hareketsizlikten bigâne olduğu ileri sürülmüştür.

Hücvîrî'ye göre vecdin keyfiyeti vahiy süreci gibi dile getirelemeyen bir durumdur. Çünkü vecd talep edenle edilen, sevenle sevilen arasında bir sır olup ancak tecrübeyle kazanılan bir müşahede zevki ve neşesidir (Keşfü'l-mahcûb, s. 567). İbnü'l-Arabî, vecdin ancak tezkiye edilmiş bir nefse ve tasfiye edilmiş bir kalbe beklenmedik bir şekilde geleceğini söyler. Vecd sâlikte kabz-bast, heybet-üns, cem'-fark, gaybet-huzur gibi mânevî haller ve değişimler meydana getirir. Vecdin birbiri ardınca vuku bulup sâlikin bütün varlığını kaplamasına "galebe" denir. Vecd geçici, galebe kalıcı bir haldir. Vecd, cezbe ve istiğrak birbirine yakın hallerdir. Vecdde kısmen de olsa kulun gayretinin bir payı söz konusudur. Cezbe vecdde göre daha güçlüdür ve tamamen Allah vergisidir. Sûfîlere göre vecd sâlikin halleri arasında kabul edilirken istiğrak sülûkünü tamamlamış ve velâyet mertebesine ulaşmış kişi için söz konusu edilir. Hakk'ın velîsi olan kimse bazan ilâhî muhabbetin istilâsı altında sevgilinin müşahedesinde kendini kaybederken (gaybet) bazan da ilâhî bir cezbe ile fenâ haline erer ve Hakk'ın zâtında boğulur. Bu hal kişinin kendi beşerî varlığından sıyrılıp Hak ile birlik (vahdet) halini yaşamasıdır (İsmâil Rusûhî Ankaravî, s. 438-439).

Tasavvuf kaynaklarında vecdde hâkim olunup olunamayacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kuşeyrî bazı sûfîlerin vecdlerine hâkim olabildiklerini, bir mecliste iseler diğerlerine saygı gösterdikleri veya onlardan çekindikleri için vecdlerini tuttuklarını, bunun bir keramet sayıldığını belirtir. İbnü'l-Arabî ise vecdin kontrol altına alınamayacağını söyler. Vecdin sâlik tarafından kontrol edilememesinin sebeplerinden biri de bir anda meydana gelmesidir. Vecdin kısa süreli oluşu Allah'ın kuluna yönelik şefkat ve merhametinin eseridir. Zira vâridât ve tecellilerin kulun takat getiremeyeceği kadar güçlü ve sürekliliği olması kulu dünyevî ve uhrevî vazifelerinden alıkoyabilir. Ebü'l-Hüseyn en-Nûrî, "Vecd özlüm, şevk ve iştiyak sebebiyle insanın sırrında meydana gelen bir alevdir, içine vecd ateşi düşen kimsenin vücudu sevinçten veya üzüntüden sallanmaya başlar" sözüyle vecd halindeki temel etkenin vârit olduğunu ifade eder. Belli zamanlarda okunan virdler, belli sayılarda yapılan ibadet ve zikirler vecdî besleyen vâritler kabilindedir. Ebü Ali ed-Dekkâk'a göre vâridât virdlerin neticesinde gelir. "Virdi olmayanın vâridi olmaz" sözü sûfîler arasında sıkça kullanılmıştır. Vecdin nihayeti vücûd mertebesidir ki Hakk'ı bulmaktır. Sâliklerin vecdlerinde Hakk'ın bulunması ve müşahede edilmesi onların istidatlarına göre değişir. Vecd bu istidada bağlı olarak farklılık gösterirken istidat farklılığı da ilâhî isimlerin hükümlerinin farklılığından kaynaklanır. Bu hükümler bir sınırlılık gerektirdiğinden vecdde Hakk'ın bulunması Hakk'ın çeşitli sûretlerle vecd sahibine tecellisiyle gerçekleşir. Ancak bu sûretin bilinmesi belli bir marifet seviyesine erişmeyi gerektirir (Muhyiddin İbnü'l-Arabî, II, 538).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vcd" md.; Serrâc, Lûma': İslâm Tasavvufu (trc. H. Kâmil Yılmaz), İstanbul 1996, s. 293-305; Kelâbâzî, Taarruf (Uludağ), s. 169-170; Kuşeyrî, Risâle (Uludağ), s. 189-192; Hücvîrî, Keşfü'l-mahcûb (Uludağ), s. 567-570; Hâce Abdullah el-Herevî, Menâzilü's-sâirîn: Tasavvufu Yüz Basamak (trc. Abdurrezzak Tek), Bursa 2008, s. 123, 291; Gazzâlî, İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn, Beyrut 1992, II, 408; Muhyiddin İbnü'l-Arabî, el-Fütühâtü'l-Mekkiyye, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 535-538; İsmâil Rusûhî Ankaravî, Minhâc-ü'l-fukarâ: Mevlevî Âdâb ve Erkânı, Tasavvuf İstihlâları (haz. Safi Arpağuş), İstanbul 2008, s. 411-413, 438-439; Seyyid Mustafa Râsim Efendi, Tasavvuf Sözlüğü: İstihlâh-ı İnsân-ı Kâmil (haz. İhsan Kara), İstanbul 2008, s. 1181-1182; Kadir Özköse, "Tasavvufî Tecrübeye Sâlikin Kendinden Geçme Durumu: Vecd", Tasavvuf, sy. 18, Ankara 2007, s. 65-85.

VECHÛ'İ-HAK

(وجه الحق)

Bir şeye varlık ve gerçeklik kazandıran Hakk'ın yüzü anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "yüz, çehre, zât" gibi anlamlara gelen vech Kur'ân-ı Kerim'de Allah veya rab kelimeleriyle tamlama halinde (vechu'llah, vechü rab) kullanılmıştır (el-Bakara 2/115, 272; er-Ra'd 13/22; el-Kasas 28/88; er-Rûm 30/38, 39; er-Rahmân 55/27; el-İnsân 76/9). Müfessirler "Allah'ın/rabbin yüzü" mânasındaki bu ifadeyi müteşabihattan kabul etmiş ve "Allah'ın zâtı, kendisi, varlığı, muradı, rızası, hoşnutluğu ve kiblesi" gibi mânalar vermiştir.

Gazzâlî'ye göre varlık iki türdür; biri kendi kendine, diğeri başkası sayesinde var olan varlıktır. Başkası sayesinde varlık kazanan varlık aslı itibarıyla yoktur, hiçtir. Hakiki varlık ise sadece Allah'ın varlığıdır. Gazzâlî, "Allah'ın vechinden başka her şey yok olacaktır" meâlindeki âyeti (el-Kasas 28/88), "Allah'tan başka her şey ezelde de ebedde de zaten yoktur" şeklinde yorumlamıştır (Mişkâtü'l-enuâr, s. 55, 56, 92). Hak'tan başka bütün varlıklar varlıklarını Allah'tan aldıkları için varlıklarını mecazi ve iğretidir. Her şeyin biri kendine, diğeri rabbine bakan iki yüzü vardır. Kendine dönük yüzü bakımından yokluktan ibaret bulunan eşya Allah'ın vechine dönük yüzü bakımından mevcuttur. Şu halde mevcut olan sadece Allah ve O'nun vechidir. Bunu kavrayanlar mülkün Allah'a ait olduğunun (el-Mü'min 40/16) bilincine varmıştır. Allah'la birlik (maiyet) şeklinde hiçbir varlık yoktur, ancak Allah'a tebaiyet yoluyla vardır. Allah bütün varlıktır ve O'ndan başka hiçbir şeyin hüviyeti ve kendi başına varlığı yoktur. Her şeyin varlığı (yüzü) Allah'a yöneliktir. "Nereye yönelirseniz yönelin Allah'ın vechi oradadır" âyeti (el-Bakara 2/115) bu anlamdadır. Allah'tan başka ilâh bulunmadığı gibi O'ndan başka "O" (hüve) denilebilecek bir şey de yoktur. Bu sebeple "İlâ ilâhe illâ hü" havassın tevhididir (a.g.e., s. 60). Hz. Ali'ye nisbet edilen, "Hiçbir şeye bakmadım ki o şeyden evvel Allah'ı görmemiş olayım" şeklindeki sözü, "Nereye yönelirseniz yönelin Allah'ın vechi oradadır" âyetiyle açıklayan Gazzâlî, Bâyezîd-i Bistâmî'nin, "Sübhânî mâ a'zame şânî" (Tesbih ederim zâtımı ki şânım ne yücedir) ve Hallâc-ı Mansûr'un "enelhak" (Ben Hakk'ım) şâhiyelerini de bu çerçevede yorumlar. İbnü'l-Arabî'ye göre Hak Teâlâ'nın zâtına dönük vechi O'nun ahadiyetidir, eş-

yaya dönük vechi ise O'nun yarattıklarıdır. Özleri bakımından sırf yokluktan ibaret olan nesnelere ancak Hak sayesinde kâim ve mevcuttur. Allah'ın "kayyûm" ismi bu hususu ifade eder. Her şeyin Hak ile kâim ve mevcut olduğunu görenler her şeyde Hakk'ın vechini görürler (*Fuşûş*, s. 113-114; Kâşânî, s. 48-49; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi, s. 35).

Hakk'ın zâtının biri mutlak, diğeri mukayyet iki vechi vardır. Hakk'ın zâtı tek ve hakiki varlıktır. O'nun varlığının yanında başka hiçbir şeyin varlığı söz konusu olmadıgından O'ndan başkasına varlık izâfe edilemez; her şey O'nunla, O ise zâtıyla mevcuttur. "O'nunla birlikte başka şeyler de vardır" denilerek mukayyet varlıklardan bahsedilecek olursa O, söz konusu mukayyet varlıkların "ayn"ıdır. Çünkü O'nunla varlık kazanan mukayyet varlıklar O'nsuz düşünülüşünde hiçtir. Hak o şeylerin sûretinde tecelli ettiğinden onlara varlık izâfe edilmiştir. Bu izâfet düşürüldüğünde yokluğa mahkûm olurlar. Bu sebeple tevhid "izâfetleri ortadan kaldırmaktır" şeklinde tarif edilmiştir. "Vücûd (varlık) vâcibin (zorunlu) hakikatının aynı, mümkünün hakikatının gayridir" ifadesi de bu anlamı getirir.

"Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye yönelirseniz Allah'ın vechi oradadır" âyetindeki (el-Bakara 2/115) vech kelimesi kible ve Kâbe olarak yorumlanmıştır. Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî âyeti, "Kul nereye yönelirse yönelsin Hakk'ın vechi ve muradı oradadır, tıpkı her taraftan görülen dolunay gibi" şeklinde açıklamıştır (*Ha-kâ'îku't-tefsîr*, I, 63). İbnü'l-Arabî'ye göre genel anlamda Allah'ın vechi her yerde, özel anlamda sadece Kâbe'de bulunduğundan müminlerin namazda kibleye yönelip kulluk görevlerini yerine getirmeleri edebe uymanın bir icabıdır. Fakat kibleye yönelmede veya kibleyi belirlemede zorluk çekenlerin, tahminlerine göre kible cihetine yönelip ibadet etmesi de mümkündür. Çünkü Allah'ın vechi her yerdedir (*Fuşûş*, s. 113-114). Bu âyet, her bölgeden her mekândan Kâbe'ye yönelip namaz kılanın gerekliliğini ifade ettiği gibi hareket halindeki bir araçta namaz kılanların, havanın bulutlu veya gece olması sebebiyle kible cihetini keşfedemeyenlerin kendi kanaatlerine göre tesbit ettikleri tarafa yönelip namaz kılmalarının mümkün olduğunu gösterir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vch" md.; *et-Ta'rifât*, "Vechü'l-hak" md.; *Kâmus Tercümesi*, IV, 843; Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Ha-*

kâ'îku't-tefsîr: *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm* (nşr. Seyyid Umrân), Beyrut 2001, I, 63; Gazzâlî, *Mişkâtü'l-envâr* (nşr. Ebü'l-Alâ el-Affî), Kahire 1383/1964, s. 55, 56, 60, 92; Bakî, *Şerh-i Şahtıyyât* (nşr. H. Corbin), Tahran 1360 hş./1981, s. 374, 430; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut 2005, II, 18-23; X, 101-103; İbnü'l-Arabî, *Fuşûş* (Affî), s. 113-114; a.m.f., *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, Kahire 1293, I, 130, 518-520; Kâşânî, *İşlâhâtü's-şüfiyye*, s. 48-49; Ebü'l-Fidâ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-âzîm*, Kahire 1952, I, 157, 192; Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns* (nşr. Mahmûd Abîdî), Tahran 1370 hş., s. 413, 486; *Reşehât Tercümesi*, s. 43; Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevi, *Câmî'u'l-uşûl*, Kahire 1298, s. 35.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

VECİH

(الوجه)

Daha çok bir sahâbiye veya tâbiyye ya da bir kaynağa ulaşan senedin ileriki tabakalarda ayrıldığı kollardan her biri
(bk. İSNAD).

VECİH

(الوجه)

İmam, râvi ve râvinin râvileri arasındaki ihtilâflar dışında kalan ve dikkate alınması ihtiyarî olan okuyuş farklılıklarını anlamında kıraat terimi
(bk. KIRAAT).

VECİH

(الوجه)

Zâtı, kendisi veya rızası anlamında Allah'a nisbet edilen haberî sıfatlardan biri.

Sözlükte **vech** "yüz, çehre, sima; bir şeyin kendisi; bakan kimsenin karşısına gelen yön" anlamlarına gelir (*Lisânü'l-'Arab*, "vch" md.). Kur'ân-ı Kerim'de on bir âyette Allah veya rab kelimesine yahut bunlara râci zamire muzaf olarak Cenâb-ı Hakk'a nisbet edilen vechi lafzı sekiz yerde "rıza" mânâsında kullanılır. Çünkü bu âyetlerde vechi lafzı "ibtigâ, irade" (dileme) veya "li-vechillâh" (Allah rızası için) ifadesiyle irtibat halindedir. Diğer üç âyetin birinde (el-Bakara 2/115) doğunun da batının da Allah'a ait olduğu, kulların yöneldiği her yerde Allah'ın vechinin (kendisinin), dolayısıyla rızasının bulunduğu ifade edilir. Bu ifade bir yönüyle, iyilik ve taatin sadece yüzü doğuya veya batıya çevirmekle değil iman esaslarına inanmanın yanı sıra namazın ve güzel davranışların gerçekleştirilmesiyle

meydana geldiğini bildiren âyete (el-Bakara 2/177) benzemektedir. Vechi geçtiği diğer iki âyetin birinde (er-Rahmân 55/27), "bekâ" kökünden türeyen fiilin öznesi durumunda bulunmakta, diğerinde de aynı muhtevayı belirtmek üzere, O'nun vechinden (zâtından) başka her şeyin yok olacağı vurgulanmaktadır (el-Kasas 28/88; ayrıca bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vch" md.). Müfessirler Kur'an'da Allah'a atfedilen vechi O'nun "zâtı, ilmi" ve "rızası" ile açıklamıştır (İbnü'l-Cevzî, *Nüzhethü'l-a'yûn*, s. 618). Vechi lafzı çeşitli hadislerde de Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "vch" md.). Bu hadislerde belirtildiğine göre Hz. Peygamber dualarında Allah'ın vechine (zâtına) sığınıp O'na bakma lezzetini niyaz etmiş (*Müsned*, IV, 264; Buhârî, "Tefsîr", 6/2), ihsan derecesine ulaşmış müminlerin cennete girmenin ötesinde bir lutfâ daha mazhar kılınacaklarına ilişkin âyetteki "ziyade"yi (Yûnus 10/26) "Allah'ın vechine bakmak" diye tefsir etmiş (Ebû Saîd ed-Dârimî, s. 516) ve Allah rızasını gözterek mescid inşa eden kimse için cennette bir benzerinin inşa edilceğini müjdelemiştir (*Müsned*, V, 391; Buhârî, "Şalât", 65).

Naslarda Allah'a nisbet edilen vechin mahiyetine ilişkin tartışmalar II. (VIII.) yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu konudaki fikir ayrılıkları daha çok kelâmcılarla Selefîyye'ye bağlı âlimler arasında cereyan etmiştir. Burada söz konusu görüşler şöylece özetlenebilir: **a)** Vechi Allah'a ait haberî-zâtî bir sıfat olup "yüz" anlamına gelir ve nur saçan bir nitelik taşır. Nasların zâhirinden anlaşıldığına göre Allah'ın vechi insanların yüzüne benzer. Hanbelî fakihlerinden İbn Hâmid el-Verrâk ile İbnü'z-Zâgûnî gibi bazı Selefîler'in yanı sıra Müşebbihe ve Mücessime mensupları bu inancı benimsemiştir. İbnü'l-Cevzî, Kâdî Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın da aynı kanaati taşıdığına naklederse de (*Def'u şühethi't-teşbih*, s. 4-5, 10) bu doğru değildir; çünkü Ebû Ya'lâ, Allah'a izâfe edilen vechin "organ" mânâsına gelmediğini açıkça belirtmiş ve Mücessime'nin görüşünü eleştirmiştir (*el-Mu'temed*, s. 51-52; krş. İbn Hazm, II, 347). **b)** Vechi sıfatının mânâsını herhangi bir yorum yapmadan ilâhî ilme havale etmek gerekir. Zira bu tür nasların mahiyetini kavramak insan idrakini aşar. Bir kısım Selef âlimiyle Kâdî Beyzâvî gibi bazı kelâmcılar bu görüştedir (İbnü'l-Cevzî, *Def'u şühethi't-teşbih*, s. 27; Beyzâvî, s. 190). **c)** Vechi Allah'ın zâtından başka bir sıfatı olup kur'an'da celâl ve ikram sahibi olmak, bâki olup hiçbir zaman zeval bul-